

Долусова Н. В.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Україна)

КОНЦЕПТ “ТЕЛЕФОННИЙ ДЗВІНОК” ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ В ЖІНОЧИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАнь Д. ПАРКЕР)

Стаття репрезентує досвід концептуального аналізу на основі фреймового моделювання. Досліджується лексика, що заповнює слоти фреймів концепту “Телефонний Дзвінок”, визначаються сценарії телефонного дзвінка, наявні в оповіданнях Д. Паркер.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, концепт, фрейм, слот, сценарій.

“Концепт” є поняттям, що входить в терміносистему різних наук, а саме він є терміном лінгвістики, філософії, культурології тощо. Такий широкий спектр вжитку у науковому дискурсі свідчить про виняткову значимість даного терміну для гуманітарної науки. Це також відбиває тенденцію сучасної наукової думки до синкретизму – різні за суттю науки знаходять точки дотику, згодом на їх межі формуються інші галузі. У такий спосіб виникла когнітивна лінгвістика, у руслі якої зроблене дане дослідження.

Як відомо, джерелами когнітивної лінгвістики були когнітивна психологія, комп’ютерна наука, а також генеративізм – теорія генеративної граматики [1, 366-370]. Тобто, зародженню когнітивної лінгвістики слугувала когнітивна наука в цілому, яка, в свою чергу, сформувалася на межах філософії, логіки та психології.

Наприкінці ХХ ст. у складі когнітивної науки виокремлюється нова галузь – лінгвоконцептологія, яка вивчає формування та функціонування концептів, досліджує їхню структуру та зв’язки між ними на тлі мовного матеріалу, тобто шляхом дослідження безпосередньої взаємодії мови та мислення.

Термін “концепт” у лінгвістиці визначають у різний спосіб: це “оперативно-змістовна одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови та мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відображеної в психіці людини” [4, 90]; “семантичне утворення, що яке відзначається лінгвокультурною специфікою та так чи інакше характеризує носіїв певної лінгвокультури” [2, 50]; “дискретне ментальне утворення, який є базовою одиницею розумового коду людини, має відносно впорядковану внутрішню структуру, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства та несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю та відношення суспільної свідомості до цього явища чи предмету” [3, 34]; концепти – це “інформаційні структури свідомості, різноsubstrатні за способами формування та представлення знань про певні об’єкти і явища” [1, 258]. Отже, “концепт” є категорія мислення, одним з шляхів його дослідження є аналіз його мовної репрезентації.

У мові концепт “Телефонний Дзвінок” вербалізується лексемами *telephone* та *call*. Так, словник *Longman Advanced American Dictionary* наводить одне із значень іменника *call*: *an attempt to speak to someone by telephone* [5, 188]; та дієслова *call*: *to talk to somebody by telephone, or to attempt to do this* [5, 187]. Як видно лексема *call* позначає процес спілкування телефоном, так само, як й інтенцію цього процесу, яка реалізується у спробі зателефонувати. Іменник *telephone* реалізує узуальне значення: *a piece of equipment that you use to speak to someone in another place* [5, 1494], а дієслово: *to speak to someone by telephone; call* [5, 1494]. Отже, концепт “Телефонний Дзвінок” можна представити наступною схемою (См. схему 1):

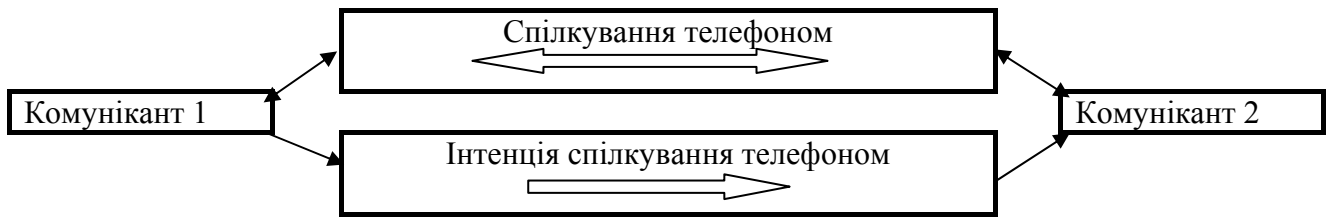

Схема 1. Структура концепту “Телефонний Дзвінок”

Отже, концепт “Телефонний Дзвінок” моделюється у якості фреймової структури. Його формують три компоненти, а саме “комунікант 1” – “спілкування телефоном / інтенція спілкування телефоном” – “комунікант 2”.

Метою даної статті є дослідження засобів вербалізації концепту “Телефонний Дзвінок” в оповіданнях американської письменниці Дороти Паркер. Нами було вибрано її два оповідання “Телефонний дзвінок” (“*A Telephone Call*”, 1930) та “Від Нью-Йорка до Детройта” (“*New York to Detroit*”, 1928). В оповіданнях Д. Паркер авторка змальовує стосунки між чоловіком та жінкою, які з’ясовуються шляхом телефонних переговорів чи у їх очікуванні, тому тут концепт “Телефонний Дзвінок” моделюється за наступними фреймами: “жінка” – “телефонувати” – “чоловік”.

Фрейм “жінка” репрезентується лексикою, що характеризує протагоністку оповідань – вона висловлює авторську позицію та є ураженою стороною; в обох випадках з’ясовується, що її покидає чоловік. Цей фрейм складається з наступних 9 слотів: Хто?, Де?, Яка?, Якою хоче здаватися?, Як ставиться до чоловіка?, Якого ставлення бажає від чоловіка?, Що бажає зробити з чоловіком?, Як готова поводитися з чоловіком? та На що чекає від чоловіка?. Їх заповнює наступна лексика:

- Хто? : *I, you, we, she, girl, Jane*
- Де? : *home, New York*
- Яка? : *unhappy, sad, possessive, exacting, not casual, not natural, terrible, awful, crazy, silly*
- Якою хоче здаватися? : *sweet, gay, easy, pleasant*
- Як ставиться до чоловіка? : *to love, to hear, to know, to think, to want, can't stand it any more*
- Якого ставлення бажає від чоловіка? : *to listen to her, to say he loves her; still to like her a little*
- Що бажає зробити з чоловіком? : *to talk to him, to hurt him; to make him cry, to make tread the floor, to make feel his heart heavy and big and festering in him*
- Як готова поводитися з чоловіком? : *not to cry, to have to keep playing little games, not to keep telephoning him, to talk quietly, to talk so he can hear*
- На що чекає від чоловіка? : *never see him again, not to want to talk to her, not to like her any more*

Фрейм “чоловік” репрезентується лексикою, що характеризує чоловіка – в оповіданнях він є антагоністом. Цей фрейм складається із 7 слотів: Хто?, Де?, Який?, Яким хоче здаватися?, Як ставиться до жінки?, Якого ставлення бажає від жінки?, Що вимагає від жінки?. Їх заповнює наступна лексика:

- Хто? : *he, they, Jack, young man*
- Де? : *office, Detroit*
- Який? : *darling, dear, dearest, sweetheart*
- Яким хоче здаватися? : *busy, in a hurry, working like a fool*
- Як ставиться до жінки? : *to hate, not to cry, not to wish, not to know (how he makes her feel), not to hear, can't say much, not to want to talk to her, not to like her any more, to be bothered by a woman, to be with another girl, to hate her whenever she says anything she really thinks*

- Якого ставлення бажає від жінки? : *not to cry, not to tell him he's made her cry, not to tell him she's unhappy because of him, to talk louder, write him a letter*
- Що вимагає від жінки? : *to go and get a good night's sleep, <stop talking as> this must be costing you a million dollars, oughtn't to do this, better say good night*

Отже, слоти фреймів “жінка” та “чоловік” умовно поділяються на дві групи: 1) перша заповнюється лексикою, яка маркує реальну ситуацію – тобто слоти Хто?, Де?, Який/а?, Як ставиться до чоловіка/жінки? обох фреймів, а також слот Що вимагає від жінки? фрему “чоловік” та слот На що чекає від чоловіка? фрейму “жінка”; 2) друга група заповнюється лексикою, яка маркує нереальну / модальну ситуацію – тобто слоти Якою/им хоче здаватися?, Якого ставлення бажає від чоловіка/жінки? обох фреймів, а також слоти Що бажає зробити з чоловіком?, Як готова поводитися з чоловіком? фрейму “жінка”.

Як видно, слоти фреймів “чоловік” та “жінка” не є відповідними. Це відбувається завдяки різним ролям у сценарії телефонного дзвінка – оскільки жінка є стороною, що просить розмови з чоловіком, вона не може вимагати від нього. Д. Паркер робить акцент на почуттях протагоністки, її бажанні відреагувати на несправедливість з боку чоловіка, роблячи йому боляче, чи змусити його знов покохати її, хоча вона очікує, що її спроби будуть марними. Тому виділяємо слоти Що бажає зробити з чоловіком?, Як готова поводитися з чоловіком? та На що чекає від чоловіка? фрейму “жінка”. На відміну від протагоністки, чоловік є сильною стороною, що ставить умови, тому виділяємо слот Що вимагає від жінки? фрему “чоловік”.

Фрейм “телефонувати” в оповіданнях Д. Паркер репрезентує інтеракцію між двома вище розглянутими комунікантами, а саме спілкування телефоном чи інтенцію цього.

Фрейм “телефонувати” складається з трьох слотів:

- Що робить? : *to telephone, to call*
- Що відбувається? : *telephone call, talk, connection*
- За допомогою чого/кого? : *telephone, what-you-call-it, telephone operator*

Фрейми концепту “Телефонний дзвінок” в оповіданнях Д. Паркер представляють різні сценарії. В оповіданні “Від Нью-Йорка до Детройта” відбувається сценарій спілкування телефоном за моделлю: **комунікант 1 (жінка) ↔ комунікативний акт телефоном (телефонувати) ↔ комунікант 2 (чоловік)**. Тоді як в оповіданні “Телефонний дзвінок” присутні два сценарія: сценарій очікування жінкою телефонного дзвінка, який пообіцяв здійснити чоловік, за моделлю: **комунікант 1 (жінка) ← обіцянка комунікативного акту телефоном (телефонувати) ← комунікант 2 (чоловік)**; та імплікується потенціальний сценарій інтенції жінки зателефонувати чоловікові за моделлю: **комунікант 1 (жінка) → спроба комунікативного акту телефоном (телефонувати) → комунікант 2 (чоловік)**.

Отже, аналіз вербалізації концепту “Телефонний Дзвінок” дозволяє зробити висновок про те, що в мові цей концепт представляється як ідеальна ситуація, яка не має сценаріїв – наявна лише фреймова модель загальної ситуації. У дискурсі даний концепт репрезентується більш повно, в творах Д. Паркер ця ж сама фреймова модель формується у три сценарії. Отже, фреймова модель концепту більш детально репрезентується саме у дискурсі, на відміну від мови. Ця гіпотеза підлягає детальному вивченню, що окреслює перспективи розвитку даного дослідження.

Л і т е р а т у р а :

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
2. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учебное пособие] / В.А. Маслова. – Минск : ТерраСистем, 2008. – 272 с.

3. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. – М. : Моск. гос. ун-т, 1996. – 245 с.
5. Longman Advanced American Dictionary. – Edinburg Gate, Harlow: Pearson Education Ltd, 2000. – 1746 p.
6. Parker D. A Telephone Call / D. Parker // Women of the Century: Thirty Modern Short Stories / Ed. by R. Varreca. – New York : St. Martin's Press, 1993. – P.99-104.
7. Parker D. New York to Detroit / D. Parker // Practice in Text Analysis / Горшкова К.О., Колегаева И.М., Шевченко Н.Г. – Одеса : Укрполіграф, 2005. – С. 82-85.

Долусова Н. В. Концепт “Телефонный звонок” и его вербализация в женских текстах (на материале рассказов Д. Паркер).

Статья представляет собой опыт концептуального анализа на основе фреймового моделирования. Исследуется лексика, заполняющая слоты фреймов концепта “Телефонный Звонок”, определяются сценарии телефонного звонка, присутствующие в рассказах Д. Паркер.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, лингвоконцептология, концепт, фрейм, слот, сценарий.

Dolusova N. V. The Concept TELEPHONE CALL Verbalized in Women's Texts (in D. Parker's short stories).

The article in question represents a piece of conceptual analysis based on frame modeling. It studies the lexical units filling the slots of the frames, thus verbalizing the concept TELEPHONE CALL. It also points out the scenarios of the telephone conversation in the short stories by D. Parker.

Keywords: cognitive linguistic, linguistic, linguo-conceptology, concept, frame, slot, scenario.

Домброван Т. И.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова (Украина)

ГРАММАТИКАЛИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ЛИНГВОСИНЕРГЕТИКИ

В статье предлагается новый взгляд на процесс грамматикализации, а именно с позиций нового подхода в современном языкознании – лингвосинергетики. Исторический процесс грамматикализации представлен здесь как процесс цикличной самоорганизации языковой системы (точнее, ее отдельных подсистем).

Ключевые слова: грамматикализация, лингвосинергетика, синергетическая методология, история английского языка.

В последние десятилетия лингвистика обогатилась новыми методологическими подходами к изучению своего объекта. Новые горизонты в исследовании языка как самоорганизующейся сверхсложной относительно стабильной нелинейной динамической системы открывает синергетика – междисциплинарное научное направление, давшее мощный импульс для развития ряда приложений и подходов как в естественных науках, так и в гуманитарных. Одним из таких подходов в языкознании стала лингвосинергетика, исследующая языковую систему в развитии, в переходе от состояния хаоса через флуктуации бифуркационной стадии к состоянию относительного порядка и вновь к неустойчивости системы, возрастанию энтропии и т.д. Применение “синергетических” принципов анализа и синтеза к исследованию языковой системы уже на данном этапе позволило лингвистам получить интересные результаты в области текста и дискурса (см. работы К. И. Белоусова, Г. Г. Москальчук, Л. С. Пихтовниковой, Е. В. Пономаренко и др.). Однако с сожалением приходится констатировать тот факт, что подавляющее большинство исследователей рассматривают язык в его современном состоянии, а проблемы диахронического развития, как правило, ускользают из поля зрения филологов. Как отмечает В. А. Плунгян, “обращение к диахронии на практике